

ceptum positivum in materia ordinis naturalis, ut sunt inter homines leges civiles, aut de actibus externis mere naturalibus: nam qui hæc præcepta violat, intra ordinem naturæ peccat, quamvis immediate non agat contra rationem naturalem, quia saltem mediate ab illa recedit. Secundo modo peccatur in hoc ordine, immediatius violando præcepta ipsa naturalia. Uterque autem modus videtur posse in Angelo naturaliter inveniri. Prior explicatur, quia Angelus est capax directionis per regulam superioris voluntatis, vel Dei, ut est auctor naturæ, vel superioris Angeli, ut indicat D. Thomas 3, cont. Gent., cap. 109, quia etiam inter Angelos est ordo subjectionis inferioris ad superiorem. Nec videtur esse supra ordinem naturalem, quod Deus ponat aliquod præceptum positivum Angelis, quasi constituentibus unam rempublicam angelicam, cujus princeps esset Deus, etiam ut auctor naturæ: et quod ordinem, ac subjectionem, et prælationem inter eos institueret, in ordine tantum ad finem naturalem, sine ordine gratiæ, et gloriæ supernaturalis, ergo pro libertate sua possint talia præcepta servare, vel transgredi, eo ipso quod regulam extrinsecam suæ voluntatis haberent, ad quam pro sua libertate possent conformari, vel ab ea deflectere. Et eadem ratio est de ipsis præceptis legis naturalis, nam illa etiam respectu cujuscunque Angeli habent vim obligandi per modum legis, quatenus in voluntate divina nituntur: sed Angelus potest non conformari huic regulæ in volendo, nec illam suis actibus applicare, nihil enim est, quod illum ad hoc necessitet, ergo potest etiam pro libertate sua in observatione præceptorum naturalium deficere.

9. *Probatum quarto.*—Quarto probatur, quia sola libertas voluntatis creatæ est sufficiens causa peccandi, sed hæc libertas invenitur in naturalibus, ergo illa sufficit, ut in illa etiam materia posset Angelus sibi relictus peccare. Minor cum consequentia sunt notæ. Major probatur primo ex Hieronymo, epistol. 146, ad Damascen., de Filio prod., circa finem, dicente: *Solus Deus est in quem peccatum non cadit, cætera cum sint liberi arbitrii in utramque partem possunt suam flectere voluntatem*, et Ambrosius, lib. 5, de Fide, cap. 6: *Omnis creatura, inquit, mutabilis est, sed non mutabilis Dei Filius. Omnis creatura accidentia boni, et mali recipit juxta suæ capacitatem naturæ, eandemque decessionem sentit.* Et similia repetit libr. 1, de Spiritu sancto, cap. 4. Et Augustinus, lib. 12, de Civit., cap. 1 et 6, ubi volun-

tatem creatam dicit esse mutabilem ad malum, eo ipso, quod de nihilo facta est, et hanc putat esse sufficientem rationem ejusmodi mutabilitatis. Et idem habet, lib. 3, contra Maxim., cap. 12, et Anselmus, lib. 2, *cur Deus homo*, cap. 10, et alii Patres, quos in libro septimo, in principio referemus. Hæc autem ratio etiam habet locum in Angelo creato in puris naturalibus, quia esset ex nihilo factus, et haberet mutabilem libertatem.

Peccabilitatis fundamentum. — Evasio. — Impugnatur.—Item omnia media, in quibus nititur illud principium, quod libertas voluntatis creatæ sit sufficiens principium peccandi, habent locum in ordine etiam naturali. Unum est, quod voluntas facta ex nihilo, nec est regula suæ actionis, et rectitudinis, neque habet infallibiliter conjunctam illam regulam. Quod est potissimum fundamentum, quo D. Thomas utitur in hac materia, habetque locum in Angelo in pura natura conditio, et ad finem naturalem ordinato. Nam quoad priorem partem manifestum est, Angelum nunquam esse sibi regulam, quia semper habet superiorem DEUM et quia non seipsum, sed DEUM, ut finem ultimum suarum actionum respicere debet. Quoad alteram partem probatur, quia regula bene operandi est divina voluntas, quam Angelus in pura natura sumptus, non necessario nec semper haberet conjunctam. Dices illam regulam esse remotam, proximam autem esse lumen rationis per quod illa proponitur, et hanc regulam rationis semper esse Angelo conjunctam. Sed contra hoc est primo, quia licet sit semper conjuncta in actu primo, non tamen in actu secundo, et hoc satis est, ut sine tali regula in actu secundo applicata, possit Angelus operari, et consequenter deficere peccando. Et hoc etiam deducitur ex eo, quod Angelus est ex nihilo factus, nam inde habet quod non sit purus actus, et consequenter, ut non sit semper in actuali consideratione illius regulæ, a qua suarum actionum honestas, et rectitudo pendet, et consequenter ut sine illius applicatione possit operari, ac subinde peccare.

10. Secundo hoc maxime urget in ordine mere naturali, quia licet divina lex seu voluntas sit regula naturalis rectitudinis, non est tamen adæquata ratio volendi creatæ voluntati. Nam potest moveri ad volendum ex ratione proprii commodi, seu boni sibi convenientis, in quam rationem potest Angelus maxime intendere, sed huic rationi potest esse conjuncta turpitudine, et defectio a divina regula naturali, ergo potest Angelus pro suo arbitrio discedere

a tali regula, seipsum inordinate amando, et volendo sibi aliqua bona sine regula honestatis. Tertio, hac ratione potest Angelus peccare deficiendo a supernaturali fine, et ordine, ut infra videbimus, sed non potest deficere a supernaturali rectitudine, quin simul a rectitudine naturali deflectat, quia postquam supernaturalis ordo sufficienter propositus est, ipsa ratio naturalis dictat, non esse ab illo devian- dum. Unde omne peccatum contra supernaturalem ordinem supponit, vel includit defectum aliquem in recto usu naturalis rationis, et arbitrii, ergo eadem ratione potest idem defectus in latitudine finis naturalis committi, vel non plene considerando omnia necessaria ad honestatem, vel non recte eligendo, sequendo potius motivum proprii commodi, quam justitiæ.

11. *Respondetur ad fundamenta oppositæ sententiæ.*—*Ad auctoritatem D. Thomæ, in n. 3.*—Ultimo magis hoc declaratur solvendo motiva partis oppositæ. Et imprimis ad D. Thomam respondeo, in hoc puncto nunquam satis mentem suam explicasse: si autem considerentur rationes, et discursus, quibus ostendit Angelos potuisse peccare, tam in 1 p., q. 63, a. 2, quam 3, contra Gent., c. 109, et in q. 16, de Malo, et aliis locis, revera procedunt simpliciter de natura angelica secundum se spectata, et ex vi suæ naturalis imperfectionis. Aliquando vero explicat magis D. Thomas hanc potentiam peccandi Angelorum, per ordinem ad finem supernaturalem, quia specialiter loquitur de Angelis, prout de facto procreati sunt, et a fine suo defecerunt: nunquam tamen hujusmodi Angelorum mutabilitatem ad illum statum, seu finem supernaturalem limitat.

12. *Ad primum argumentum contrarium in n. 4.*—Ad primam rationem, Scotus et alii non admittunt illud principium, quod voluntas creatæ non possit peccare, sine præcedente defectu in intellectu, quia stante quacumque consideratione in intellectu, extra visionem beatam voluntas non necessitatur quoad exercitium ex inclinatione alicujus particularis boni, et hoc videtur satis esse, ut possit peccare sine prævio defectu intellectus, vel non eligendo quod debet, vel eligendo quod non debet. Quæ sententia fortasse improbabilis non est. Sed quia contraria est magis recepta, et saltem loquendo moraliter, ita contingit, ut voluntas nunquam deficiat, nisi prævio, vel concomitante defectu intellectus, illam communem sententiam admittimus, et dicimus

posse Angelum intra ordinem naturalem aliquid velle cum defectu intellectus saltem actualis inconsiderationis. Quoniam Angelus non omnia, quæ potest considerare, semper actu considerat, neque omnia, quæ considerat, cum æquali applicatione, et attentione considerat, quia totum hoc pendet ex libera ejus voluntate, et ita potest magis, vel minus, vel plura, vel pauciora, de re quam cogitat considerare. Unde non est necesse, ut quoties aliquid vult, vel operatur actu, consideret omnes rationes boni, aut mali, commodi, aut incommodi, quæ in illo affectu, vel opere inveniri possunt. Quapropter argumentum illud potest fortius retorqueri. Nam Angelus considerata potentialitate sui intellectus in ordine ad actum secundum, et dependentiam, quam in applicatione illius habet a libera voluntate potest inconsiderate operari, ergo potest etiam peccare, sola ejus naturali conditione spectata.

13. *Ad secundum.*—Ad secundum de amore Dei super omnia respondemus negando assumptum, nam loquendo de amore Dei propter seipsum, seu amicitiam excellentis, et super omnia probabile non est Angelum ex natura sua necessitari ad hujusmodi amorem, præsertim quoad exercitium, ut supra probatum est in capite quinto. Et certe ratio illa, si valida esset, non solum probaret de peccato contra legem naturæ, sed absolute de omni peccato: quia simpliciter, et de omni peccato probabilissimum est, eum, qui actu eligit Deum super omnia ut auctorem naturæ, non posse simul illum graviter ostendere sub quacumque ratione, quia talis amor repugnat omni peccato saltem ex eo capite, quod omne peccatum etiamsi proxime sit contra ordinem supernaturalem, consequenter etiam est contra rationem naturalem: et quia nemo sua voluntate avertitur a fine supernaturali, quin etiam a naturali avertitur, ut ex 1, 2, suppono.

14. *Ad tertium.*—Ad tertium sæpe respondet D. Thomas in citatis locis esse dissimilem rationem, nam corpora coelestia non habent dominium suarum operationum, et ideo ab intrinseco non possunt deficere in suis operationibus, sicut possunt Angeli. Nihilominus addo, quia cæli entia creata sunt, etiam deficere posse modo agentibus naturalibus accommodato. Duplices enim operationes in cælis possunt considerari. Quædam ab ipsis active procedunt, et in his licet ex se non quant cum defectu, quia naturaliter agunt quantum possunt, et eorum virtus propter incorruptibilitatem non minuitur, nihilominus ex defectu ma-

teriae, vel concursu, et oppositione aliarum causarum interdum deficiunt. Alia item sunt opera coelorum, ad quæ ipsi tantum passive se habent, quæ non sunt propria opera, sed motus eorum, et in his non habent ex se peculiarem determinationem, ut deficere possint, vel non possint, sed juxta conditionem extrinsecam sui motoris aguntur. Et quia in eo motu a divinæ providentiæ dispositione principaliter pendent, ideo in eo motu non deficiunt. Nam Deus propter bonum universi, ad quod illi motus ordinantur, ita illos disposuit, ut non deficerent, nisi tempore, et modo ab ipso definito.

15. *Ad quartum, quid nonnulli respondeant. — Refelluntur. — Vera responsio.* — Ad quartum, in quo sumitur, non implicare contradictionem dari creaturam intellectualem impeccabilem in naturalibus, quidam ex scholasticis sub distinctione respondent. Dicunt enim posse Deum creare voluntatem suam naturam determinatam ad unum bonum volendum, quia non videtur implicare contradictionem, quod sicut nostra voluntas est determinata ad bonum in communi, ita fiat aliqua determinata ad tale bonum in particulari, sive illud sit bonum honestum in communi, sive aliquod particulare. Et hoc modo concedunt, posse Deum facere creaturam rationalem impeccabilem in naturalibus. De voluntate autem creata, et libera negant posse fieri impeccabilem, etiam in naturalibus. Ita distinguunt Gabriel et Major, in 1, dist. 23, et sequitur Malonius supra. Mihi autem videtur esse inutilis distinctio: et in priori membro involvi repugnantiam. Quia si creatura vere est rationalis, et intellectualis, voluntas ejus necessario est natura sua libera: unde licet DEUS per potentiam suam possit illam ab extrinseco determinare ad unum, non potest facere, ut ex natura sua, et ab intrinseco sit ita determinata. Quia adæquata origo, et radix libertatis est intellectus, seu rationalis cognitio, ergo appetitus, qui sequitur rationem, naturaliter est universalis, et indifferens ad omne bonum, ac subinde liber, ergo repugnat appetitum rationalem non esse natura sua liberum, et hoc probant omnia, quæ de libertate Angelorum capite secundo diximus. Unde Damascenus et alii Patres ibi allegati hanc putant esse evidentem consecutionem, *Est rationalis, ergo libera*. Ad argumentum ergo negatur assumptum. Nam licet DEUS possit facere Angelum, vel hominem, qui ex gratia sit impeccabilis, vel nunquam peccet: non tamen qui ab intrin-

seca natura sit impeccabilis. Nec Augustinus ibi citatus usus illis verbis est, *ut peccare non possit*; sed cautissime dixit, potuisse facere naturam, *quæ nunquam velit peccare, et quæ posset non peccare, et nihilominus peccare velit*, et priori modo dicit fecisse illam in Angelis sanctis, posteriori autem in homine, et in cæteris Angelis: nunquam vero condistinxit naturam, quæ non possit peccare, ab illa, quæ potest. Et quando ita distinxisset, sicut citat Magister, intelligendus esset de natura, quæ per gratiam non possit peccare.

16. *Secunda conclusio. — Ad cogitationem congruam naturalem semper semel excitare Angelus valet.* — Secundo principaliter dicendum est, Angelos ita esse natura sua indifferentes inter bonum, et malum honestum, ut facile possint semper eligere, quod honestum est, ac subinde in materia naturali facile etiam possint per liberum arbitrium cum generali Dei concursu cavere omne tale peccatum. Nam (ut ex Nazianzeno, oratione 3, contra Julianum, Elias Cretensis ait) *Angelus ægre vertitur in vitium*. Et hoc probat fundamentum prioris opinionis. Nam Angelus in pura natura spectatus non dicitur passione, nec habet internam pugnam diversorum appetituum, nec errore decipitur, facileque potest omnia considerare, quæ ad recte agendum sufficiant, ergo potest etiam ille velle, et semel, ac iterum, et semper: quia non est illi difficilius perseverantia, seu multiplicata operatio uniformis, quam unica, vel momentanea voluntas. Sed de hac re in materia de Gratia, libro primo, latius actum est, ubi de fundamento illius sententiæ, scilicet necessitate cogitationis congruæ late diximus. Ubi ostendimus talem cogitationem congruam intra ordinem naturæ esse quidem beneficium naturale, non vero esse auxilium ad ordinem gratiæ pertinens. Nunc vero addo, speciale esse in Angelo, et in hoc hominem superare, quod Angelus, intra ordinem naturæ loquendo, potest in se excitare cogitationem sufficientem ad operandum, et per liberum arbitrium illi consentire, et consequenter facere, ut talis cogitatio congrua sit. Nam, ut supra dixi, unicuique Angelo naturale est seipsum actu semper cognoscere; et intueri, cum omnibus speciebus, quas in se habet, et hac supposita naturali cognitione posse se libere ad hanc cogitationem, vel illam applicare, neque in hoc pendere ab extrinseca determinatione auctoris naturæ, sed ab intrinseco se determinare ad primam cogitationem non naturalem. Unde fit, ut consequenter possit

voluntarie ab illa transire ad aliam, et ita perpetuo moveri per suas naturales facultates cum generali concursu DEI. Ergo in rigore nulla excitatione naturali indiget, quæ ipsius arbitrium antecedit, et omnino ab extrinseco sit, aut propriam rationem gratiæ etiam ordinis naturalis habere possit.

17. *Id confirmatur amplius.* — Declaratur, quia illa prima cogitatio, et intuitio sui ipsius non est beneficium distinctum a beneficio creationis, prout hoc includit omnia, quæ ipsam creationem naturaliter comitantur. Reliquæ vero cogitationes, quæ postea succedunt omnes sunt voluntariæ. Quod si dicas, posse Deum alias bonas, et congruas cogitationes Angelo immittere, ut bonum morale ordinis naturalis operetur; respondeo, posse quidem id facere, tamen illas cogitationes non esse simpliciter necessarias Angelo ad non peccandum intra naturæ ordinem, quia tam perfectus et ordinatus in suis potentiis creatus est, ut si bene illis uti velit, possit sine naturali defectu id facere. Unde etiam addo, illud providentiæ genus, dandi, scilicet, illas cogitationes libertatem ejus prævenientes, non esse debitum naturæ angelicæ, nec in generali, nec in particulari spectatæ, ac proinde non dari tales cogitationes Angelis, nisi in ordine ad providentiam supernaturalem, et ordinis gratiæ, ut in libris quinto et sexto, dicemus. Nec Augustinus, d. l. 12, de Civ., cap. 9, recte in contrarium allegatur: tum quia loquitur de amore Dei, quo Angeli sanctificati sunt, qui amor est supernaturalis: tum quia etiamsi abstracte, et generaliter intelligatur, verissime dicit omnem bonam voluntatem Angeli esse in eo a Deo factam, sed cum proportionem: quia supernaturalis est a Deo ut auctore gratiæ, naturalis vero est ab eodem, ut auctore naturæ. Et ex discursu ejus constat non amplius intendere, sic enim in principio ait: *Si dixerimus nullam esse efficientem causam, etiam voluntatis bonæ, cavendum est, ne voluntas bona bonorum Angelorum non facta, sed Deo coæterna esse credatur. Cum enim illi facti sunt, quomodo illa non esse facta dicitur?* Quæ ratio solum probat voluntatem bonam habere Deum factorem, vel ut naturæ auctorem, vel ut gratiæ cum partitione accommoda. Unde quod inferius ait: *Si autem boni Angeli fuerunt prius sine bona voluntate, eamque in seipsis Deo non operante fecerunt, ergo meliores a seipsis, quam ab ipso facti sunt? absit.* Eisdem modis, scilicet, vel de bona voluntate charitatis, quæ sola facit personam meliorem, seu simpliciter bonam,

vel cum dicta partitione accommoda intelligendum est. Et potest optime, nam solum concludit: *Profecto, et bonam voluntatem, quæ meliores essent, nisi operante adjutorio creatoris habere non possent.* Postea vero in reliqua parte capitis incidenter loquitur de dilectione charitatis, et gratiæ, ut postea libro quinto, latius videbimus.

CAPUT VIII.

UTRUM ANGELUS IN PURA NATURA EXISTENS VENIALITER PECCARE POSSIT.

1. *Angelus potest eligere minus bonum. — Difficultas hujus capitis. — Responsio D. Thomæ ex sententia quorundam.* — Circa resolutionem præcedentis capitis, duo gravia dubia occurrunt, quæ in libris quinto et septimo, necessario sunt ex professo tractanda in ordine ad statum, in quo Angeli creati sunt: non tamen possunt in præsentī omnino omitti in ordine ad statum mere naturalem angelicæ naturæ: et ideo in hoc, et sequenti capite breviter expedientur, quantum hic locus postulat, reliqua in prædictum locum remittendo. Primum est, an indifferentia ad eligendum bonum, vel malum, quam habet Angelus in pura sua natura spectatus, eandem habeat, ad eligendum inter magis, et minus bonum, et inter grave, ac leve malum. Et quidem in bonis nulla occurrit dubitandi ratio, quia minus bonum, minus distat a bono meliori, quam malum a bono distat. Ergo si Angelus est liber ad eligendum id, quod est malum simpliciter, relicto bono, multo magis in electione minoris boni eandem libertatem habebit. Et ex generali ratione libertatis id est evidens. Unde etiam Deo suo modo libera est electio inter inæqualia bona, licet malum simpliciter velle non possit. In malis autem inæqualibus occurrit specialis difficultas, quia si Angelus posset eligere minus malum, posset etiam venialiter peccare, volendo, scilicet, rem turpem in levi materia, ut mentiri, loqui otiose, vel quid simile. Quæ difficultas petit quæstionem, quam tractat D. Thomas, 1, 2, q. 89, art. 4, an Angelus possit venialiter peccare: ubi ipse defendit non posse. Et rationem reddit, quia Angelus non fertur ad ea, quæ sunt propter finem ultimum, nisi actu ea intendendo propter ultimum finem. Unde si ultimus finis bonus sit, Angelus non errabit in medio, et ita nihil peccabit: si vero ultimus finis sit malus, actus erit peccatum mortale ex intentione finis, etiamsi fortasse objec-